

Nagy Sándor – Remek Éva

Franciaország

Bevezetés

Közismert, hogy a hidegháború után a biztonsági kihívások, kockázatok és fenyegetések nem csupán tartalmukban, minőségükben, hanem főleg intenzitásukban változtak meg. Ebből következik, hogy a hidegháborút követő időszak ezen megváltozott arcúvalátú válságai újfajta megoldások alkalmazására ösztönözték a nemzetközi szereplőket (elsősorban az államokat, majd a nemzetközi szervezeteket, az intézményeket, a civil szervezeteket), amelyek a kilencvenes évek elejétől határozottan és célratörően keresték a megfelelő válaszokat.

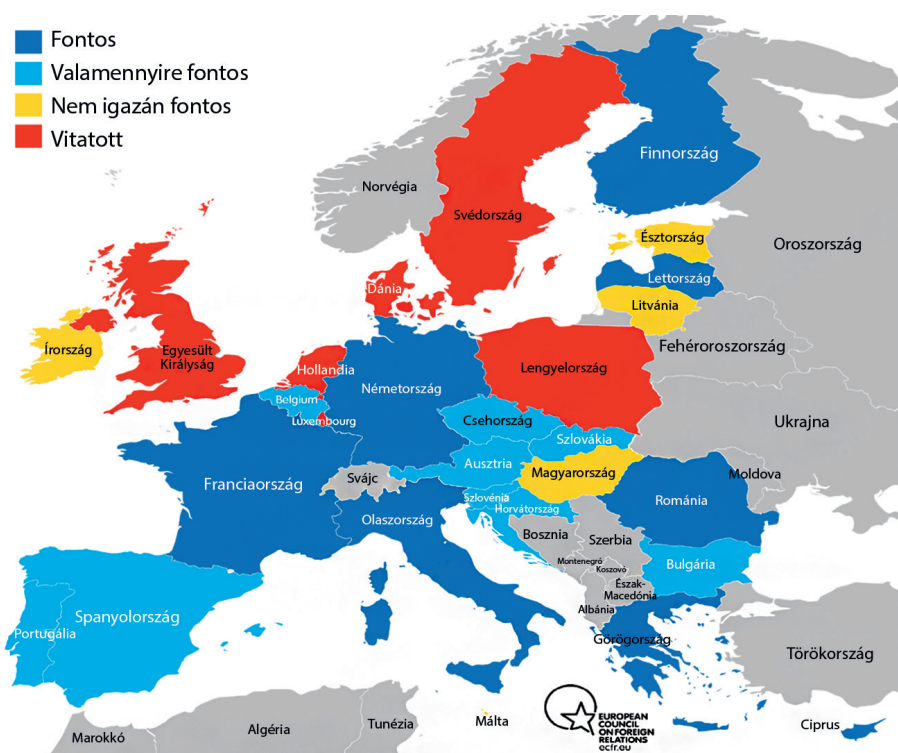
Erre a korai időszakra a korábban államok közötti konfliktusok helyét az államokon belüli konfliktusok foglalták el, ezért a biztonságfelfogás változását, egyben a biztonsági szektorok, különösképpen a gazdasági szektor, a politikai, majd a társadalmi szektor dinamikus előretörését látjuk. Mindemellert nem feledkezhetünk meg a környezetbiztonsági szektorról sem, amely önmagában is, de az előző területekkel együtt is a fenntarthatóság nélkülözhetetlen elemévé vált.

Napjainkra azonban az elmúlt évek változásai, 2014-től folyamatosan, újra előtérbe helyezték a biztonsági dilemmaként ismert kérdéskört, ami a biztonság elérésében, fenntartásában a katonai dimenzió, a katonai tényezők erősödését mutatja. Mindemellert van olyan álláspont is, miszerint hasonlóan a globalizációhoz, a gazdasági kapcsolatok hálózata, fokozatos mélyülése csökkentheti a katonai tevékenységhez kapcsolható hatalmi, területi növekedésből származó előnyöket: „a kereskedelemi világ felülkerekedett a katonai-területi világon” (DANNREUTHER 2016: 33).

A „több fegyver, nagyobb biztonság” kérdéskörhöz kapcsolódva a hidegháborús szembenállás idején a nukleáris fegyverek birtoklása egyfajta stabilitást eredményezett.

Témánk szempontjából mindenképpen releváns kérdés az, hogy kinek van atomfegyvere. Ez ugyanis nagyban befolyásolja a birtoklók stratégiai helyzetét, a védelmi pozíciók előnyét az esetleges támadókkal szemben, s nem utolsósorban az elrettentő erő hitelességét. Ez egyfajta visszatartó erő az agresszorral szemben, s „általánosságban csökkenti a biztonsági dilemmát, mellyel minden államnak szembe kell néznie” (DANNREUTHER 2016: 33).

Az új fejlemények, változatos történések, illetve azok következményei nem hagyták nyomtalanul a nemzetközi együttműködés, a multilateralizmus rendszerét, de a katonai gondolkodást sem. A történések leírására, magyarázatára, következtetések levonására a biztonsági tanulmányok értelmezési tartománya, elemzési kerete kitágult, a biztonságról alkotott kép újabb elgondolásokkal bővült. Ez pedig nagyban segítette a megváltozott európai biztonság okainak feltárását, a lehetséges megoldások számbavételét, s a folyamatok elemzése után a hosszabb távon stabilitást jelentő stratégiai elgondolások, a stratégiai autonómia rögzítését is (ez utóbbinak az európai elfogadottságára lásd az 1. ábrát, a fogalom elméleti háttérét pedig lásd a bevezető tanulmányban).

1. ábra: Az „európai stratégiai autonómia” relevanciája az Európai Unióban

Forrás: FRANKE–VARMA 2019: 2

A biztonságfelfogás meghatározása horizontális: gazdasági, társadalmi, politikai, környezeti, katonai, informatikai, illetve vertikális, azaz az egyénektől, társadalmi csoportoktól a globális térig terjedő változáson ment át (GAZDAG 2011: 39–45). E változások hatása rövid távon szinte felmérhetetlennek bizonyult.

Az európai biztonságfelfogást több tényező együttesen alkotja. Tanulmányunk vizsgálati időkerete a 2000-es évektől, rövid történelmi pillanatképekkel, napjainkig mutatja be a változások egy-két fontosabb mozgatórugóját (a kiemelt vizsgálati tényezők a szerzők választását tükrözik). A tartalmi korlátokra tekintettel ennek kivitelezése egy rövid, de átfogó kép megrajzolásával történik, részkérdések vertikális vizsgálata azonban nem célunk.

Az európai stratégiai autonómia egyike azoknak a kifejezéseknek, amelyek az európai politikai szóhasználatában (az Európai Tanács, az Európai Parlament és az Európai Külügyi Szolgálat részéről) gyakorta megjelennek az olyan kifejezések mellett, mint az európai hadsereg és a közös európai stratégiai kultúra. Az Európai Unió 2016. júniusi Globális Stratégiájában is szerepel, eszerint az Európai Unió támogatja a stratégiai autonómia ambícióját (European Union Global Strategy 2016: 9). A Globális Stratégia nyolc alkalommal használja az „autonómia” kifejezést a döntéshozatali autonómiáról és a cselekvés autonómiájáról beszélve, és kijelenti, hogy „az ambíció és a stratégiai autonómia megfelelő szintje fontos ahhoz, hogy Európa képes legyen előmozdítani a békét és a biztonságot határain belül és kívül egyaránt” (European Union Global Strategy 2016: 4).

Emmanuel Macron francia köztársasági elnök (DAUBREE 2022) már 2017. szeptember 26-ai sorbonne-i beszédében utalt „Európa autonóm működési képességeire”, illetve e koncepció védelmi és biztonsági kérdésekben történő erőteljesebb megjelenítésére (SZABOLCS 2020: 15–19.)

Magának az „európai stratégiai autonómia” fogalomnak több évtizedes múltja van, amelyről e könyv bevezető részében már olvashattunk. Annak azonban, hogy napjainkra újra e kérdéskör fókuszba kerülését látjuk, nagyon is kézenfekvő, főleg geopolitikai változásokból, illetve azok következményeiből fakadó oka van.

Franciaország az „európai stratégiai autonómia” útján

A stratégiai autonómia kérdésköre 2004-ben jelent meg a francia politikai gondolkodásban, majd többszöri módosulás után konkretizálódott mint *a gazdasági biztonsággal foglalkozó politikai tevékenység*. 2015–2016-tól kezdődően a gazdasági érdekeket

szolgáló információszerzési tevékenység irányába mozdult el. A gazdasági biztonság összetett kérdésköre lépről lépésre került a középpontba úgy, hogy konkrét célokat fogalmazott meg a francia nemzeti gazdasági érdekek, az autonómia, az ipar és a kutatások védelme területén.

Közismert, hogy a gazdasági hírszerzéssel, információszerzéssel kapcsolatos koncepció 1956 tájákn jelent meg először az angol nyelvű szakirodalmakban (*Intelligence Studies*). A témával foglalkozó egyik első publikáció Max F. Millikan nevéhez köthető, és a Central Intelligence Agency (CIA) *Studies in Intelligence* szakmai folyóiratában jelent meg *The Nature and Methods of Economic Intelligence* címen (MILLIKAN 1956). Millikan ebben megfogalmazott egy definíciót, amely szerint „[a] gazdasági tevékenységgel összefüggő hírszerzés olyan tevékenység, amely egy adott zóna vagy politikai közösség alapvető produktív forrásaira irányul. Az erőforrások felett ellenőrzést gyakorlók arra törekszenek, hogy a rendelkezésre álló szolgálatokat a lehető legnagyobb hatékonysággal alkalmazzák a kitűzött célok elérése érdekében.”

Franciaországban az 1980-as évek közepétől a politikai gondolkodásban igény jelent meg a gazdasági tevékenységek ellenőrzésével és azok „játékszabályaival” kapcsolatosan. Ez képezte a fő irányokat, amelyek az állam ebben gyakorolt új szerepét jelentették. 1994-ben jelent meg az úgynevezett Martre-jelentés (Commissariat Général du Plan 1994), amely a gazdasági hírszerzéssel és a vállalatok stratégiájával foglalkozott, azonban majdnem tíz év telt el, mire ezek a gondolatok ténylegesen megjelentek a szakpolitikában. Érdemes tudni róla, hogy Henri Martre (1928–2018) francia távközlési mérnök volt. Franciaországban a *competitive intelligence* (versenytársfigyelés) egyik fő népszerűsítőjeként tartják számon (AAE 2018).¹

Ezt követően 2003-ban került újra felszínre és indult el a gondolkodás a gazdasági hírszerzéssel kapcsolatosan. Ekkor készült a bizonyos Carayon-jelentés (Assemblée Nationale 2004). Bernard Carayon (1957–) a francia nemzetgyűlés tagja volt. 2009 óta a SciencesPo Paris közügyek tanszékének oktatója. A globalizáció kérdéseivel foglalkozva két könyvet írt: *Patriotisme économique* és *Changeons le monde* („Változtassuk meg a világot”). Alapítványa Prometheus néven ismert, jelentős francia cégek támogatásával a Prometheus megpróbálja áthidalni a szakadékot a globalizációval kapcsolatos magán- és állami értelmezés között, hogy valódi gazdasági stratégiát építsen ki Franciaország, így Európa számára is.

¹ Academie de l’Air et de l’Espace (AAE).

A Carayon-jelentés (*Bernard Carayon* [é. n.]) kiemelte a felderítés helyét és szerepét a gazdasági hírszerzésben. A jelentésben foglaltak két irányban gyakoroltak hatást: egyrészt megerősítették, hogy a hatalom gyakorlóinak számolniuk kell a gazdasági hírszerzéssel, másrészt behozták a köztudatba a „hazafias gazdaság” fogalmát, amely kiemelte a gazdasági hírszerzés fontosságát az állam számára. A francia állam 2003 decemberében létrehozta azt a felsővezetői funkciót,² közvetlenül a miniszterelnök mellett, a Nemzeti Védelmi Titkárságon³ belül, ahol az illetékes személy a gazdasági hírszerzésért lett felelős.

A gazdasági hírszerzési feladatkör tovább intézményesült, amikor 2009-ben a kormányban létrehoztak egy tárcaközi megbízott feladatkört (kormánybiztos), illetve a hozzá tartozó irodát. Ezt módosította egy 2013. augusztusi rendelet, amely az iroda fő feladatául a gazdasági hírszerzéssel összefüggő tevékenységek irányítását és koordinálását határozta meg. Ugyancsak ez a kormánybiztos vezeti a felelősségi körébe tartozó alapvető projekteket, továbbá tesz javaslatot a szükséges intézkedések tekintetében és azok irányait illetően.

A 2015-ös év újabb változást hozott, létrehoztak egy újabb, minisztériumok közötti funkciót, de ezt 2016. januárban egy újabb változás követte. A csupán egy évet megélt *minisztériumok közötti gazdasági hírszerző csoport* (D2IE)⁴ megszűnt, és ezzel egyidejűleg létrehozták a *stratégiai információk és a gazdasági biztonságért* felelős biztosi funkciót (CISSE).⁵ Ezzel egy időben megalakították az országos hatáskörű Stratégiai Információs és Gazdasági Biztonsági Szolgálatot (SISSE).⁶ Az élére kinevezett biztos dolgozza ki és tesz javaslatokat a politikai vezetésnek a nemzeti gazdasági érdekek, az ipar és a kutatás védelme témakörben. Teszi mindezt a Nemzeti Védelmi és Biztonsági Titkársággal (SGDSN)⁷ és minden más, a témában érintett minisztériummal együttműködve (MORTIER 2022). Az állami hierarchiában elfoglalt helye szerint feladatát a gazdasági miniszter mellett végzi, szoros együttműködésben a vállalatok működtetéséért felelős igazgatóval (DRIF 2018).

² Haut Responsable à l'Intelligence Économique (HRIE).

³ Secrétariat Général de la Défense Sécurité Nationale (SGDSN).

⁴ Délégation Interministérielle à l'Intelligence Economique (D2IE).

⁵ Commissaire à l'Information Stratégique et à la Sécurité Économique (CISSE).

⁶ Service de l'Information Stratégique et de la Sécurité Économique (SISSE).

⁷ Secrétariat Général de la Défense et de la Sécurité Nationale (SGDSN).

A nemzetbiztonsági szolgálat feladatrendszere

Egy 2019. márciusban megjelent rendelet (Décret n° 2019-206 du 20 mars 2019 relatif à la gouvernance de la politique de sécurité économique) megfogalmazta, hogy a kormányzat gazdaságbiztonsági politikája magában foglalja a nemzeti gazdasági érdekek, az ipar és a kutatás védelmét, beleértve az anyagi és eszmei eszközök, valamint a digitális szuverenitás védelmét is. Ezen túl létrehozott a gazdasági biztonság érdekében egy önálló szervezetet, a Nemzeti Védelmi és Biztonsági Tanácsot (CDNS).⁸ Ez a Tanács évente két alkalommal ülésezik. Feladata, hogy megfogalmazza a stratégiai irányokat a legfelsőbb állami döntéshozatal érdekében. Felelős továbbá összeállítani azt a bizalmas listát, amely tartalmazza azon stratégiai üzemeket, kritikus infrastruktúrákat és technológiákat, amelyek védelme prioritást élvez Franciaország gazdasági szuverenitása szempontjából. Ez a szolgálat felelős azon minisztériumok tevékenységének koordinálásáért, amelyeknek szerepe van a nemzeti stratégiai eszközök védelmében. Egy felfedett, a védett rendszerekbe történő külföldi támadás/behatolás esetén a szolgálat feladata azt regisztrálni, a lehető legrövidebb idő alatt értékelni, meghatározni annak súlyosságát, megtenni a riasztást, kezelni és nyomon követni az eseményeket és az intézkedések hatásait (Le Service de l'information stratégique et de la sécurité économiques (SISSE) [é. n.]). A SISSE feladata továbbá a gazdasági szereplők képzése a gazdaságbiztonság területén.

Mindezen feladatok végzése során saját állománya kiegészülhet a nemzeti tudományos és technikai potenciál védelmével foglalkozó szakemberekkel (PPST),⁹ akik az SGDSN vezetése alatt állnak. A szervezet célja a tudományos ismeretek, képességek és az érzékeny technológiák védelme mind az állami, mind a magánszektoron belül. A PPST jogi és adminisztratív védelmet is nyújt, megakadályozva a minősített információkhoz való hozzáférést fizikálisan és a virtuális térben egyaránt. Teszi ezt kiemelten azokban a védett zónákban, ahol a kutatások és a stratégiaiilag nagy jelentőségű termelés folyik, biztosítva az állam és a kiemelt fontosságú vállalatok versenyképességét.

Összefoglalva, mindezen tevékenység a nemzeti alapvető értékek védelmére összpontosít, legyen az a gazdaság, az ipar vagy a kutatások területe. A fő célhoz, vagyis a „stratégiai autonómia” eléréséhez az információigény kielégítése megkerülhetetlen.

⁸ Conseil de Défense Nationale et de Sécurité (CDNS).

⁹ Dispositif de Protection du Potentiel Scientifique et Technique de la Nation (PPST).

A gazdasági érdekű hírszerzés

2017-ben a parlament felderítési ügyekkel foglalkozó bizottságának jelentése már részletesen foglalkozott a gazdasági érdekű információszerzéssel. A jelentés emlékeztet arra, hogy a kiélezett, sokszor agresszív gazdasági versenyben a közhatalom beavatkozása a vállalatok támogatásába kiemelt prioritású Franciaország nagyhatalmi státuszának megtartásában.

A 2015. július 24-én kiadott 2015-912 törvény (LOI n° 2015-912 du 24 juillet 2015 relative au renseignement [1]) egy jelentős mérföldkő, mivel ez sorolja be a gazdasági érdekű információszerzést a politika által meghatározott hírszerzési célok közé. A törvény felhatalmazást adott a hírszerző szervezeteknek, hogy a rendelkezésükre álló teljes eszközrendszert felhasználják Franciaország gazdasági érdekei, az ipari vállalatok és a kutatást végző intézmények védelmében.

A nemzeti felderítési és a terrorizmus elleni harcot koordináló szervezet (CNRLT)¹⁰ 2019 júliusában publikálta a nemzeti hírszerzési stratégiát. Ebben a legfőbb kihívások között megjelent a nemzeti gazdaság védelme. Az első gazdaságbiztonsági célként határozta meg a fenyegetések lehető leggyorsabb felderítését, semlegesítését, legyen az potenciális vagy bizonyított támadás, általános vagy célzott, amelyek nagy valószínűség szerint jelentős negatív befolyással lehetnek a nemzeti gazdasági érdekekre, az ipari tevékenységre és a kutatásokra, kiemelten a stratégiai eszközökre. A felderítési tevékenység fő irányainak egyike a fenyegetések időbeni detektálása annak érdekében, hogy a meggyengítésre, destabilizálásra irányuló támadások hatásait csökkentsék a nemzetközi stratégiai versenyképesség megőrzése érdekében.

Második irányként megfogalmazta a gazdasági érdekek érvényesülésének elősegítését. Ennek érdekében három fő területet jelölt meg:

- beazonosítani azokat a lehetséges tevékenységeket, amelyek elősegítik a gazdasági érdekek érvényesülését;
- támogatni azokat az állami szervezeteket, amelyek ezen akciók megvalósítását végzik;
- részt venni azon stratégiai információk eljuttatásában a gazdasági szereplőkhöz, amelyek hasznosak ez utóbbiak nemzetközi versenyképességének fejlesztésében (LOI n° 2015-912 du 24 juillet 2015 relative au renseignement [1]).

¹⁰ La Coordination Nationale du Renseignement et de la Lutte Contre le Terrorisme (CNRLT).

A gazdasági érdekű információ kettős, offenzív és/vagy defenzív természete meghatározza a műveleti irányokat. Egyrészt jelenti a nemzetgazdasági érdekek védelmét, másrészt ezen érdekek érvényesülésének biztosítását az országhatárokon kívül.

A gazdaságbiztonsági politika és az információszerzés közötti kapcsolat jól megfogalmazható. Az információszerzés oldaláról megjelenik a SISSE által vezetett gazdasági információszerzés bizottsága (CORIE),¹¹ amely egyesíti az információszerzéssel foglalkozó szervezetek igazgatóit (Intelligence Territoriale [é. n.]). Ebből látszik, milyen széles palettán mozog azoknak a szervezeteknek a száma, amelyek a gazdasági hírszerzéssel foglalkoznak annak érdekében, hogy megfelelő védelmet biztosítsanak Franciaország alapvető érdekeinek, legyenek azok gazdaságiak, az ipart vagy a tudományos kutatást érintő érdekek.

A komplex intézményi struktúra jobb megértéséhez a hivatkozott forrás (Intelligence Territoriale [é. n.]) ad további információkat. Ez pedig egyértelművé teszi, hogy minden szerv munkája elengedhetetlen a francia „stratégiai autonómiával” kapcsolatos törekvésekben, amely törekvések a gyakorlatban a kül-, a biztonság- és a védelempolitikában jelennek meg.

A francia kül-, biztonság- és védelempolitika hatása az „európai stratégiai autonómiára”

„Egy francia számára magától értetődő nagyhatalmi státusza” (GAZDAG 2019: 9). Mit is jelent a nagyhatalmiság Franciaország esetében? A válasz önmagában további kérdéseket generál, ugyanis a nagyhatalom, a nagyhatalmiság fogalomnak nincs olyan definíciója, amit akár a francia, akár más nagyhatalomra egyértelműen lehetne használni. Általános jellemzők, beazonosítást segítő szerepkörök vannak (úgy mint gazdasági, katonai, fejlettségi, technikai, kulturális, diplomáciai), de főleg azon országok tartoznak ebbe a csoportba, amelyek meghatározó szerepet játszanak a nemzetközi rendszerben, azaz az érdekérvényesítésük általában eredményes. Az eredményességhez pedig kellő vezető vagy akár elrettentő képességgel rendelkeznek. Napjaink világrendjében, amely változó lefolyású válságokkal, konfliktusokkal tarkított – ráadásul az európai kontinens békéjét klasszikusnak mondható fegyveres konfliktus terheli (orosz–ukrán háború) –, a nemzetközi szereplők érdekeinek védelme még intenzívebbé vált, kül-, biztonság- és védelempolitikai új útkeresést mutat. Ahogyan Henry

¹¹ Comité du Renseignement d’Intérêt Économique (CORIE).

Kissinger fogalmaz: „Káosz fenyeget a mindeddig példátlan egymásrautaltság és kölcsönös függőség dacára: tömegpusztító fegyverek terjedése, az államok szétesése, [...] és azoknak az új technikáknak a terjedése, amelyek lassan kontrollálhatatlanná teszik a konfliktusokat” (KISSINGER 2016: 10). Akár írásunk alapkérdése is lehetne Kissinger felvetése, nevezetesen: „Vajon olyan korszak elé nézünk, amelyben a jövőt azok az erők fogják meghatározni, amelyeket semmiféle világrend nem lesz képes kordában tartani?” (KISSINGER 2016: 10).

A nemzetközi rendszert tekintve sem a valóság, sem a válasz nem egyszerű, még Franciaországnak sem. Az e fejezet címében olvasható szakpolitikák mindegyike érintett az útkeresésben. Az idevonatkozó szakértői álláspontok szerint a francia nagyhatalmiság kérdése tekintetében jól követhető egy hármastagolt hullám, amelyben a „visszaszorulás, a megújulás, a visszaemelkedés” (GAZDAG 2019: 10–41) váltják egymást. Napjainkban azonban ezek mindegyike akár egyszerre is benne van a kül-, a biztonság- és a védelempolitika gyakorlatában.

Ezen írás nem kívánja a nagyhatalmiság két csoportjának (kemény, illetve puha) tényezőit részletesen bemutatni. Mind a két csoportból csupán azokra a jellemzőkre utal, amelyek a fenti szakpolitikák jobb megértését s azokon keresztül az „európai stratégiai autonómia” kérdésében a francia érdekeket szolgálják. A kemény tényezők között kiemelt helyet kap a geopolitika. Nem véletlen, mert a kül- és biztonságpolitikai döntések földrajzi megalapozottságot kívánnak, s mintegy iránytűként orientálják az állami vezetést. E kérdés esszenciáját adja az a szakértői meglátás, amely a mai francia nagyhatalmiság *alapvető és központi kérdésnek is tekinti a francia Európa-politikát*, azaz Franciaország és Németország viszonyát. Ennek lényege „a francia nagyhatalmiság máig húzódnó karakterisztikája: folytatódó visszaszorulással, ismétlődő kapaszkodással” (GAZDAG 2019: 13). Ehhez a tényezőhöz szorosan kapcsolódik a demográfia, a lakosságszám adatainak alakulása. Franciaország esetében fordított a helyzet más európai országokkal összehasonlítva, ugyanis jelentős növekedést láthatunk. Franciaország Európa negyedik legnépesebb állama (Worldometers 2024). Külön kérdéskör a muszlim népesség lakosságon belüli aránya, aminek belpolitikai súlyát az adja, hogy Nyugat-Európa legnépesebb muszlim közössége itt él (GAZDAG 2019: 15, SZÜCS 2011: 9).

A kemény tényezők sorában a francia védelempolitika, a katonai képességek kiemelkedőek és egyediek, s mint általában, de a franciáknál főleg igaz, hogy „egy ország hadereje az azt kiállító ország önmagáról alkotott képét tükrözi vissza” (SOMKUTI 2022). Franciaország esetében ez a dicsőség (*gloire*) és a nagyság (*grandeur*) folyamatosan meghatározó párosa (SOMKUTI 2022).

„Elmondható-e Franciaországról, hogy politikai értelemben a világ közepe? A franciák többsége így gondolja. Politikusaink közül sokan igyekeznek fenntartani ezt az illúziót. Az eredmény pedig [...] hamis képet tart ébren a franciákban, az őket körülvevő világhoz fűződő kapcsolataikról és egyszerre magyarázza a nekik felhánytorgatott arroganciájukat és a frusztrációt, amitől szenvednek, mikor ráébrednek, hogy a világ nem az ő elvárásaik szerint működik” (TÓTH 2021: 130). Ehhez társul a nukleáris ütőereje, ami a nagyhatalmi pozíciónak kellő súlyt és hitelességet is biztosít.

A francia haderő aktív állományát tekintve 203 250 fő (szárazföldi erők 114 800 fő, haditengerészet 34 850 fő, légierő 40 200 fő, egyéb állomány 13 400 fő), illetve a csendőrség és a félkatonai szolgálat 100 500 főből áll. A tartalékos katonák száma 41 150 fő (szárazföldi erők 25 750 fő, haditengerészet 5400 fő, légierő 5300 fő, egyéb állomány pedig 4700 fő), illetve a csendőrség és a félkatonai szolgálat 30 300 fővel rendelkezik (IISS 2023: 90–95). Az adatok alapján a világranglista 14. helyét foglalja el, a NATO-n belül pedig a harmadik helyet (IISS 2022: 3).

Védelmi költségvetését illetően a 2022-es adatok szerint benne van a világ 15-ös toplistájában, pontosan a 6. helyen áll a maga 54,4 milliárd USD-jével (IISS 2023: 15).

A francia nukleáris arzenál ma 300 robbanófejjel rendelkezik. Nicolas Sarkozy még 2008-ban végeztette el a nukleáris eszközmennyiség korrekcióját, amit később François Hollande elnök meg is erősített. Hollande jelentette be, hogy Franciaországnak 300 robbanófejkészlete van.

A *force de frappe* (nukleáris haderőnem) nyolcvanas évekbeli csúcsidezősaka után jött a kísérleti robbantások beszüntetése, majd a szárazföldi telepítésű föld-föld típusú rakétakomplexumok leszerelése. A francia hadászati nukleáris erőkhöz ma a tengeralattjárók, illetve a hadászati légierő egységei tartoznak (GAZDAG 2018:15–16). A hadászati nukleáris erők összetételében érdemes megemlíteni azt a fontos technológiai újítást, amely a tengeralattjárókról indítható ballisztikus rakéták esetében történt (M–45 típusú rakéták cseréje M–51 típusúra) (IISS 2022: 104). Fontos megemlíteni továbbá azt is, hogy Franciaország felállított egy űrparancsnokságot, kidolgozott egy űrstratégiát, és formalizált egy támadó kiberdoktrínát. A külföldi bevetések pedig bebizonyították, hogy képesek önállóan támogatni az expedíciós erőket.

Összegezve azt mondhatjuk, hogy a francia külpolitika eszköztárának egyik legfontosabb eleme a katonai erő. Ebből adódóan a francia érdekszférát közvetlenül érintő biztonsági kérdésekben az ország önállóan lép fel. Mindezt természetesen erősíti és egyben megkönnyíti a nemzetközi biztonsági szervezetekben való tagsága, illetve az azokban betöltött szerepe.

A nemzetközi szervezetek adta francia szerepvállalás az „európai stratégiai autonómiáért”

Franciaország a világ különböző régióiban, a megváltozott biztonsági környezet új kihívásainak megfelelően, különféle erőkkkel van jelen. Az elmúlt húsz esztendőben elsősorban a terrorizmus elleni feladatok élveztek prioritást a francia kül- és biztonságpolitikában (iraki, afrikai, szíriai feladatokban való részvétel). Az ENSZ Biztonsági Tanácsának egyik állandó tagja, s mint ilyen helyzetben lévő ország a saját érdekei mentén aktívan szerepet vállal az ENSZ békeműveleteiben: csapatokat küld, vezetőket telepít, s végső esetben fegyveres beavatkozást szervez. A Védelmi Minisztérium honlapján (Defense.gouv.fr) nyomon követhető az ebbéli tevékenysége a földrajzi irányokat tekintve a Közel-Kelet régióiba, illetve Afrikát is prioritásnak tekinti. Mindenekelőtt azonban az „európai stratégiai autonómia” első számú támogatója.

A 2022 februárjában kezdődött orosz–ukrán háború alapjaiban változtatta meg a nemzetközi és benne az európai biztonsági helyzetet. Mindez szükségessé tette a francia haderő megújítását, stratégiájának korszerűsítését. Emmanuel Macron elnök még 2022. november elején a Toulonban elmondott beszédében összefoglalta a francia biztonság- és védelempolitika jövőre vonatkozó legfontosabb elgondolásait, a megújítás szükségességét. Eszerint a korábban első helyen szereplő terrorizmus elleni harc fontos marad ugyan, de az európai kontinens biztonságát nagyban veszélyeztető orosz–ukrán konfliktus prioritást élvez (Élysée 2022).

A megújítási folyamat valójában már a 2017. évi Védelmi és Nemzeti Biztonsági Stratégia felülvizsgálatával elindult (majd 2021-ben újra frissítették azt) (Élysée 2022), amelyben külpolitikájának régi-új céljaival találkozhatunk. Így például a szubszaharai Afrikában és a Közel-Keleten az operatív kötelezettségvállalásai megmaradtak, valamint a folyamatos jelenlét az ázsiai és a csendes-óceáni térségben szintén (IISS 2022: 104). A 2019–2025-ös védelmi költségvetési törvény pedig már a védelmi költségvetés növelését írja elő, épp az előbb említettek fenntartása érdekében (NÁDUDVARI 2019).

Franciaországnak megvan a lehetősége arra, hogy vezető szerepet töltsön be Európában. Macron elnök ehhez a szerephez igen kedvező csillagállásban kezdhette el a munkáját 2017-ben. Az „európai (stratégiai) autonómia” szárba szökkenhet, mert a brexittel az atlantista-neoliberális vonal egyszerűen kilépett abiztonságpolitikai folyamatok koordinálásából, illetve Donald Trump elnöksége sem adott stabil védőhálót Európának (VINCZE 2022: 127). „Európai szuverenitásban és stratégiai autonómiában kell gondolkodnunk, hogy ne váljunk egyik vagy másik nagyhatalom

vazallusává (...)” – fogalmazott Macron még 2020-ban (VINCZE 2022: 129). A kérdés az, hogy Franciaország ebben a helyzetben mit tud megvalósítani, illetve lesz-e partnere a terveikhez, akár az EU-n, akár a NATO-n belül („azért közeledünk a NATO-hoz, hogy az európai védelempolitikát erősítsük”) (VINCZE 2022: 124).

Párizs ezért mind az EU-ban, mind a NATO-ban az „európai stratégiai autonómia” megteremtése érdekében nagy hangsúlyt fektet a technológiára. Bruno Le Maire gazdasági miniszter szerint a jelenleg zajló digitális technológiai folyamatokban nagy ugrás várható, így az új eredmények lesznek a szuverenitás alapjai. A kérdés az, hogy kik lesznek a győztesek, s kik a legyőzöttek (VINCZE 2021). Az ország és ezáltal Európa feladata is, hogy a digitális szuverenitást megteremtse, mert ennek hiánya negatív következményekkel terheli az üzleti, a politikai, a katonai területeket. A gazdasági miniszter példaként említette, hogy a francia felhasználók adatait francia területen működő szervereken tárolják, s az adatokat kezelő cégek európai székhelyűek és európai tulajdonban is vannak. A kommunikáció az élet minden területén digitális hálózatokon keresztül bonyolódik le, ami növeli a sebezhetőséget, a függőséget. A digitális szuverenitás téma gyökerei messzire nyúlnak, de most az „európai stratégiai autonómia” kapcsán noha eltérő intenzitással, de időközönként fel-felbukkan az uniós intézményekben is. Az Európai Bizottság elnöke például a franciákhoz hasonló módon értékelte a kérdés fontosságát. Véleménye szerint az előttünk álló tíz év nagy valószínűséggel Európa digitális évtizede lesz, s itt is szuverenitásra, technikai szuverenitásra van/lesz szükség (VINCZE 2022: 133).

Ugyanez tapasztalható a NATO berkeiben is. Macron elnök szerint ugyanis például a NATO-n belül a katonai erő nem merülhet ki csak áttételes feladatokban, hanem ideje lenne az európai érdekek markánsabb képviselésére, mert „Európa rendkívül sebezhető, és ha nem képes magára globális hatalomként tekinteni, el fog tűnni” (MÉSZÁROS 2020).

Az EU-ban való feladatvállalások hátulütője pedig éppen az erőtlenségből és az ellentmondásos jellegéből fakad. Arról nem is beszélve, hogy partner nélkül nem fog menni. Ez most és korábban is így volt. Az EU 2016-os Globális Stratégiájában sok évnyi francia munka mellett a „stratégiai autonómia” fogalom ugyan megszületett, de a tartalom pontos meghatározása nem. Felemás hozzáállást tapasztalhattunk, például a tagállamok egy része korlátokat állított fel. 2020-ban az Európai Tanács a gazdasági nyitottság mellett gondolta megvalósíthatónak a „stratégiai autonómiát”. 2021-ben Macron elnök a stratégiai függőségek beazonosítására hívta fel a figyelmet, valamint az azoktól való megszabadulásra. Ez a jövőben a tagállamok hozzáállásából

ki fog derülni. Mindenesetre a jelenlegi francia álláspont arra enged következtetni, hogy a Párizs–Berlin-együttműködés tengelye keretet adhat a korábban említett partner nélküli állapot megszüntetésének.

A fenti változások sorában szót kell ejteni még arról, hogy 2018-ban Párizsban megszületett az *Európai Beavatkozási Kezdeményezés* (NÁDUDVARI 2018), amelyhez mára már tizenegy európai ország csatlakozott. Ezen együttműködés célja a közös stratégiai kultúra előmozdítása, az önálló stratégiai kultúra kialakítása, ami Franciaország számára elsődleges külpolitikai prioritás.

További cél a válságok esetén történő gyors, közös bevetés képességének fejlesztése is, ami külső (más régióban, országban), ugyanakkor belső beavatkozás is lehet. Az előbbire példa, hogy 2020 közepén a szárazföldi haderő vezérkari főnöke kiadott egy stratégiai dokumentumot *Strategic Vision of the Chief of the French Army* címmel, amely fokozott készséget vár el a *nagy intenzitású konfliktusok (magas intenzitású háború) kockázatának megléte* esetén. Az utóbbira példa, hogy belső bevetésekre is van lehetőség, mint ahogyan ezt a gyakorlat már megmutatta. Közismert, hogy a migrációs nyomás és a terrortámadásoktól való fenyegetettség növekedésével Franciaországban például az „Opération Sentinelle” keretében tízezer főnél is több katonát, illetve ezen felül több ezer rendőrt és csendőrt vontak be a védelmi intézkedések végrehajtásába (FARKAS–PATYI 2018: 109). De tény az is, hogy az orosz–ukrán konfliktus kezdetén a NATO-n belül a francia szárazföldi erők indultak Romániába először a nagyon magas készenlétű összhaderőnemi műveleti erők (Very High Readiness Joint task Force – VJTF) kötelékébe (Agerpres 2022). Az egyes stratégiai, katonai légiközlekedési követelmények a szövetségesektől és a külső vállalkozóktól függnék. A gyors működési tempó pedig nagy terhelést jelent a különböző eszközökön. Az említett költségvetési törvény nagy figyelmet fordít a többcélú tartályhajó-szállító és üzemanyag-utántöltő repülőgépek karbantartására és korszerűsítésére a költségvetés növelésével.

A francia védelmi ipar ma a világ egyik legátfogóbb és leghatékonyabb iparága, s mint ilyet a következő cégek neve jelzi, például: Dassault, MBDA és Nexter (Euro-naval 2022: Nexter and MBDA Present the New NARWHAL Turret Equipped with the AKERON MP Missile System 2022).

A legtöbb francia védelmi beszerzést hazai cégek bonyolítják le, és e cégek közül sok globálisan exportál. Franciaország fokozott európai védelmi ipari együttműködést szorgalmaz, s célja, hogy növelje az Európába irányuló exportját. Emellett a jövőbeni új technológiába is igyekszik beruházni, valamint támogatja az induló vállalkozásokat és az innovációt e területen.

A francia haderő mindent egybevetve Európa egyik legerősebb és leghatékonyabb fegyveres ereje, amelyet a NATO-elvű alkalmazások és eljárások folyamatos adaptálása jellemez. Franciaország elsődleges feladatnak tekinti a biztonság szavatolását, amelynek fenntartását nemzeti, illetve európai szinten képzei el. Ez utóbbi szempont alapján a franciák az európai vezető szerepet a Párizs–Berlin-együttműködés keretében látják. Ez pedig a NATO, továbbá kiegészítésként az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikáján keresztül valósítható meg. Nem véletlen, hogy ezen szakpolitikák megerősítése, az európai közös védelmi kutatások és fejlesztések kiemelten támogatott célok. A közös védelmi stratégia kialakítása és a saját európai védelmi képességek hosszú távú stratégiai elgondolásként jelennek meg.

Következtetések

Az eddig leírtakból kitűnik, hogy napjainkban sem változott a francia külpolitikai ambíció. Ehhez jó alapot adott De Gaulle még annak idején, 1961-ben elmondott beszéde, amely mintegy mozdulatlan iránytűként mutatja azóta is az irányt. Eszerint „Franciaországnak teljesítenie kell misszióját, küldetését, mint világhatalomnak. Mindenütt ott vagyunk a világon. Nincs olyan sarka a földnek, ahol egy adott időben ne ránk néznének, kérdezve, hogy Franciaország mit mond. Nagy felelősség franciának lenni” (GAZDAG 2019: 19). Az is igaz napjainkra azonban, hogy bizonyos helyekről pedig „kivonulóban” van (Maliból, Nigerből, Burkina Fasóból), ez a nagyhatalmiság első hulláma, a „visszaszorulás”, ahogyan ezt már korábban említettük. Ugyanakkor az eddig leírtak azt is alátámasztják, hogy van „megújulás”, fejlődés is (ez a második hullám). Ez pedig kellő alapot biztosít a „visszaemelkedésre” (harmadik hullám), a jelenlét-diplomáciára. Jól példázza ezt az orosz–ukrán konfliktusban a NATO-kötelékben való részvétele vagy éppen a Tajvani-szorozhoz vezényelt fregatt esete; „Párizs cselekszik, de nem vesz részt a szóbeli eszkalációban, amit egyesek csinálnak” (SZÜCS 2023).

A nemzetközi, benne az európai biztonsági architektúra megváltozott, szét-tört. Kérdés, hogyan befolyásolják ezek a változások a francia törekvéseket, illetve mennyire mozdítható el az eddig jó szolgálatot adó iránytű. Ezért a szakértők két lehetséges kitérési irányról szólnak. Az egyik az unipolaritás, illetve a Pax Americana kudarca – ennek egyik olvasata a multipolaritás új alapokra helyezése, amelyben Franciaországnak változatlanul vezető szerepe van/lehet. A másik út a bizalom erősítése, ami konkrétan például a fegyverzeti leszerelési tárgyalások folytatását

jelenti. S amire e két kitörési lehetőség épül, az az a feltételezés, hogy „Franciaországot jobban meghallgatják, mint más országokat (...) azaz marad a francia kivételesség?” (GAZDAG 2019: 39)

Monet szavai, miszerint: „nincsenek túl korai gondolatok. Csak megfelelő pillanatok vannak, amiket tudni kell kivárni” (DANNREUTHER 2016: 33), talán sohasem voltak olyan aktuálisak, mint ma. A megváltozott európai viszonyok mintegy aktívvá és kezdeményezővé tették a francia külpolitikát az „európai stratégiai autonómiáért”. Nem először fordult elő a történelmükben, hogy megérezve a változások elkerülhetetlenségét, kivárták a megfelelő pillanatot, és maguk álltak/állnak a változások élére, megtartva, akár növelve a külpolitikai mozgásterüket (SZÚCS 2019: 82). A francia ambíciók pedig, amelyek a külpolitikai prioritásokban mutatkoznak, egybeesnek az „európai stratégiai autonómia” francia módon történő értelmezésével. A kivitelezéshez pedig a francia külpolitikai gyakorlat ismertetett jellemzői nemcsak eszközök, hanem egyben módszerek is.

Mindemellett érdemes még egy dolgot figyelembe venni, nevezetesen a „dicsőséges Franciaország” képet megtestesítő (*gloire*) tudatot, amely fontos része a francia identitásnak, s amely tudat a szakértői álláspont szerint napjainkban éppen „elveszőben van” (Infostart/InfoRádió – EXTERDE 2023). Ez a 19. századi eszme, amely egy politikai közösséghez (dicső és nagy államhoz) való tartozás jelentőségére épít, megerősítésre vár. Szakértői álláspont szerint ez utóbbi egyaránt jól látható Macron francia elnök európai unió (stratégiai autonómia) és globális politikájában. Az előbbi területen inkább várható sikerrel, az utóbbinál, a multipoláris világban kevesebb lehetőséggel (Infostart/InfoRádió – EXTERDE 2023).

Felhasznált irodalom

- AAE (2018): *In memoriam Henri Martre*. Online: <https://academieairespace.com/death-of-henri-martens/?lang=en>
- Agerpres (2022): Francia nagykövetség: felgyorsult a francia NATO-katonák Romániába telepítése. *Erdély.ma*, 2022. február 28. Online: www.erdely.ma/francia-nagykovetseg-felgyorsult-a-francia-nato-katonak-romaniaba-telepitese
- Assemblée Nationale (2004): *N° 1664 – Rapport d’information sur la stratégie de sécurité économique nationale*. Online: www.assemblee-nationale.fr/12/rap-info/i1664.asp
- Bernard Carayon [é. n.]. Online: <https://alchetron.com/Bernard-Carayon>

- Commissariat Général du Plan (1994): *Intelligence économique et stratégie des entreprises*. Online: www.entreprises.gouv.fr/files/files/directions_services/information-strategique-sisse/rapport-martre.pdf
- DANNREUTHER Roland (2016): *Nemzetközi biztonság*. Budapest: Antall József Tudásközpont.
- DAUBREE, Anne (2022): Comment assurer l'autonomie stratégique de la France? *La Gazette Normandie*, 2022. július 25. Online: www.gazettenormandie.fr/article/comment-assurer-l-autonomie-strategique-de-la-france
- Décret n° 2019-206 du 20 mars 2019 relatif à la gouvernance de la politique de sécurité économique. Online: www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000038252109
- DRIF, Anne (2018): L'Élysée arrête sa stratégie de défense économique. *Les Echos*, 2018. július 6. Online: www.lesechos.fr/2018/07/elysee-arrete-sa-strategie-de-defense-economique-975237
- Élysée (2022): Á Toulon, le Président de la République présente la Revue nationale stratégique. Élysée, 2022. november 9. Online: www.elysee.fr/emmanuel-macron/2022/11/09/a-toulon-le-president-de-la-republique-presente-la-revue-nationale-strategique
- Euronaval 2022: Nexter and MBDA Present the New NARWHAL Turret Equipped with the AKERON MP Missile System (2022). *MBDA*, 2022. október 24. Online: <https://newsroom.mbda-systems.com/euronaval-2022-nexter-et-mbda-presentent-la-tourelle-narwhal-equipee-du-systeme-de-missiles-akeron-mp-7760/>
- European Union Global Strategy (2016): *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe, A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy*. 2016 június. Online: www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_o.pdf
- FARKAS Ádám – PATYI András (2018): A honvédelmi alkotmány megjelenése és fejlődése a magyar alkotmányozásban 1989–2016. In FARKAS Ádám (szerk.): *A honvédelem jogának elméleti, történeti és kortárs kérdései*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 87–112. Online: https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/12623/web_PDF_A_honvedelem_joganak_kerdesei.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- FRANKE, Ulrike – VARMA, Tara (2019): *Independence Play: Europe's Pursuit of Strategic Autonomy*. European Council on Foreign Relations. Online: https://ecfr.eu/archive/page/-/ECFR_Independence_play_Europe_pursuit_strategic_autonomy.pdf
- GAZDAG Ferenc (2019): Milyen hatalom Franciaországa 21. század elején? In GAZDAG Ferenc (szerk.): *Franciaország a 21. század elején*. Budapest: Dialóg Campus – Wolters Kluwer, 9–41.
- Infostart/InfoRádió – EXTERDE Tibor (2023): Szűcs Anita: a francia politika nem úgy viselkedik, ahogyan kellene. *Infostart*, 2023. március 29. Online: <https://infostart.hu/kulfold/2023/03/29/szucs-anita-a-francia-politika-nem-ugy-viselkedik-ahogyan-kellene>

- Intelligence Territoriale [é. n.]: *Protection du patrimoine économique*. Online: <https://intelligence-territoriale.fr/outils/securite-territoriale/protection-du-patrimoine-economique>
- KISSINGER, Henry (2016): *Világrend*. Budapest: Antall József Tudásközpont.
- Le Service de l'information stratégique et de la sécurité économiques (SISSE) [é. n.]. *Le portail de la Direction générale des Entreprises*. Online: <https://sisse.entreprises.gouv.fr/fr/qui-sommes-nous>
- LOI n° 2015-912 du 24 juillet 2015 relative au renseignement (1). Online: www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000030931899
- MÉSZÁROS R. Tamás (2020): Macron az EU hátán csinálna nagyhatalmat Franciaországból. *Index.hu*, 2020. március 14. Online: https://index.hu/kulfold/2020/03/14/emmanuel_macron_kulpolitika_vedelmi_politika_biztonsagpolitika_eu_francia_nemzeti_erdek_gaullista/
- IISS (2022): *The Military Balance 2022*. Abingdon: Routledge.
- IISS (2023): *The Military Balance 2023*. Abingdon: Routledge.
- MILLIKAN, Max F. (1956): The Nature and Methods of Economic Intelligence – CIA. *Studies in Intelligence*, 1(tavaszi), 1–18. Online: www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000606534.pdf
- MIT ArchivesSpace [é. n.]: *Max F. Millikan Papers*. Online: <https://archivesspace.mit.edu/repositories/2/resources/722>
- MORTIER, Stéphane (2022): L'autonomie stratégique de la France. *Cercle K2*, 2022. május 17. Online: <https://cercle-k2.fr/etudes/l-autonomie-strategique-de-la-france>
- NÁDUDVARI Anna (2018): A 2017-es francia stratégiai felülvizsgálat értékelése. *Nemzet és Biztonság*, 11(3), 55–78. Online: www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2018_3_07_nadudvari.pdf
- NÁDUDVARI Anna (2019): A francia védelmi kiadásokról a 2019–2025-ös védelmi költségvetési törvény alapján. *Nemzet és Biztonság*, 12(1), 87–104. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2019.1.8>
- NÁDUDVARI Anna (2020): Az európai védelmi kezdeményezések törésvonalai. *Nemzet és Biztonság*, 13(1), 111–131. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2020.1.7>
- SOMKUTI Bálint (2022): Grandeur és valóság: milyen erős a francia haderő? *Mandiner*, 2022. szeptember 29. Online: <https://mandiner.hu/kulfold/2022/09/a-francia-hadsereg-seregszemle>
- Strategic Vision of the Chief of the French Army. „2030 Operational Superiority”* (2020) Online: www.ousa.org/sites/default/files/FRA-2030-Strategic-Vision.pdf
- SZABOLCS Laura (2020): Európai stratégiai autonómia – A közös védelem alapjai és korlátjai. *Nemzet és Biztonság*, 13(3), 15–35. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2020.3.3>
- SZÜCS Anita (2011): „Szabadság, egyenlőség, testvériség” és a rasszizmus: muszlimok Franciaországban. *Grotius*, (21). Online: www.grotius.hu/doc/pub/QNDIMO/2011_9_szucs_anita_muszlimok%20franciaorsz%C3%A1gban.pdf

- SZŰCS Anita (2019): Gazdaság és külpolitika. In Gazdag Ferenc (szerk.): *Franciaország a 21. század elején*. Budapest: Dialóg Campus – Wolters Kluwer, 59–83.
- TÓTH Terézia Erika (2021): *Normális Németország? Normalizálódási diskurzusok és a német külpolitika normalizálódása az újraegyesítés óta*. Doktori értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem. Online: https://phd.lib.uni-corvinus.hu/1205/1/Toth_Terezia_Erika_dhu.pdf
- VINCZE Hajnalka (2021): Digitális nagyhatalommá válna Európa, de lehet, hogy ez csak ábránd marad. *Portfolio*, 2021. augusztus 22. Online: www.portfolio.hu/global/20210822/digitalis-nagyhatalommal-valna-europa-de-lehet-hogy-ez-csak-abrand-marad-497146
- VINCZE Hajnalka (2022): Se nem Amerika, se nem Kína – Európa. In ÁGH Attila (szerk.): *Az új világrend kialakulása. Az EU–USA–Kína hatalmi háromszög*. Budapest: Noran Libro.
- Worldometers (2024): European Countries by Population. *Worldometers.info*. Online: www.worldometers.info/population/countries-in-europe-by-population/